

Češko-hrvatske veze u kontekstu razvoja pijanističke djelatnosti i institucionalizacije glazbenoga školstva u Zagrebu tijekom 19. i početkom 20. stoljeća

Sažetak: Razvoj pijanističke djelatnosti i glazbenoga školstva u zagrebačkoj sredini tijekom 19. i početkom 20. st. u ovom se radu sagledava iz rakursa češko-hrvatskih glazbeničkih migracija, koje su uvelike utjecale na cjelokupnu glazbenu scenu Zagreba. S obzirom na to da je u navedenu razdoblju stožerna glazbena institucija bio Hrvatski glazbeni zavod, nastojat će se analizirati doprinos pojedinih glazbenika – skladatelja, pijanista i glasovirskih pedagoga – dominantnih kulturnih posrednika, koji su svoju djelatnost ostvarili u okviru te institucije, naročito njezine *klavirne učione*. U fokusu češko-hrvatskih glazbenih doticaja ponajprije će se razmatrati utjecaj glazbenika češkoga podrijetla koji su djelovali u Zagrebu, a potom i hrvatskih glazbenika, koji su se najčešće školovali na Konzervatoriju u Pragu. Time će se dokazati značajan doprinos češko-hrvatskih veza razvoju zagrebačkoga pijanizma, poglavito u posljednjim dekadama 19. i na početku 20. stoljeća. Jednako tako, s obzirom na to da su se do osnutka Muzičke akademije u Zagrebu 1921. godine zagrebački glazbenici u najvećoj mjeri školovali u Beču i Pragu (nešto poslije u Budimpešti, Berlinu i Parizu), u formativnom ishodištu Zagrebačke pijanističke škole, među ostalim, pronalazimo i utjecaj Češke pijanističke škole. Poredbom utjecaja različitih europskih pijanističkih škola i njihovih predstavnika – pijanističkih interpreta i pedagoga – na razvoj pijanizma u Zagrebu u kontekstu izvodilačke i pedagoške djelatnosti potvrdit će se značaj češkog doprinosa kao važnoga pokazatelja fluidnosti glazbenih češko-hrvatskih kulturnih razmjena.

Ključne riječi: češko-hrvatske glazbeničke migracije, Češka pijanistička škola, Zagrebačka pijanistička škola, Hrvatski glazbeni zavod, glazbeno školstvo

Uvod

Razvoj hrvatske kulture, pa tako i one glazbene, umnogome je neodvojiv od dijakronijskoga razvojnog procesa europske kulture, poglavito u 19. stoljeću, kada dolazi do promjene društvene paradigme na globalnoj sceni osnaživanjem građanskoga sloja, koji postaje korifejom gospodarskoga, društvenoga i kulturnoga napretka. To, između ostalog, rezultira institucionalizacijom glazbenoga školstva i profesionalizacijom pijanističke djelatnosti. Unatoč tomu što je kod većine europskih naroda taj proces obilježen razvitkom nacionalne svijesti, nošene umjetničkom poetikom romantizma, od čega nije izuzeta ni hrvatska povijest, sagledavajući zagrebačku glazbenu scenu¹ u 19. st., možemo zamijetiti njezin amalgamski karakter, koji je u sebi objedinio različite kulturne utjecaje, ponajviše germanske, mađarske, češke i francuske. Taj kulturni pluralizam, utkan u sam fundament modernizacije hrvatske kulture, najveće je njezino bogatstvo, koje baštinimo i u današnjici. Stoga nas ne treba iznenaditi kada pojedine njezine segmente sagledamo iz određenoga rakursa, poput češko-hrvatskih glazbeničkih doticaja², koji se obrađuju u ovome radu, te u samom začetku pijanističke djelatnosti pronađemo niz pojedinaca češkoga podrijetla³ koji su ostvarili značajan doprinos razvoju hrvatskoga pijanizma.

Preteču pijanističkoj djelatnosti pronalazimo u prvoj poduci instrumentata s tipkama u Zagrebu, koja je bila vezana uz crkvene krugove (orgu-

¹ Dubravka Franković, među ostalima, zabilježila je pojavu glazbeno-poetskih večeri (tzv. *sědiljke* ili *besěde*) u zagrebačkoj sredini 1844. godine, nastalih prema modelu praških *besedy*, za koje smatra da su u značajnoj mjeri utjecale na širenje nacionalnih tendencija, poetike glazbenoga romantizma i promoviranje glazbe slavenskih naroda. Usp. Franković 1992: 173.

² Više o češkim glazbenicima i njihovoj djelatnosti u našim krajevima vidi u: Majer-Bobetko 2005.

³ Pri razmatranju češko-hrvatskih glazbenih doticaja, zahvaljujući istraživanju Jerneja Weissa o utjecaju čeških glazbenika na razvoj glazbenoga života u Sloveniji, možemo usporediti na koji su način i s kojim ciljem prvi češki glazbenici dolazili na periferne dijelove Habsburške Monarhije. Jernej Weiss ističe da su prvi češko-slovenski glazbeni transferi ovisili o pojedinim glazbenim ličnostima i njihovim individualnim naporima te da se organizirana suradnja pojavila tek poslije. Vrlo slične okolnosti zapaža i Vjera Katalinić, koja napominje da su sporadični dolasci čeških glazbenika zabilježeni tijekom 18. st., a tek u 19. st. strani glazbenici u većoj mjeri mahom popunjavaju novootvorena radna mjesta u obrazovnom sustavu. Tada zagrebačku glazbenu scenu, pedagošku i izvodilačku, svojom djelatnošću obogaćuju mnogi amaterski, a nerijetko i profesionalni glazbenici češkoga podrijetla. Usp. Weiss 2009: 78, Katalinić 2014: 222.

ljaši katedrale⁴ i crkve sv. Marka), te djelatnost klarisa, koje su još 1646. u okviru svoje djevojačke škole davale poduku klavikorda.⁵ Tek će terezijanskim reformama⁶ primat u razvoju glazbene djelatnosti preuzeti ponajprije aristokracija, a poslije građanstvo. Prvi češki utjecaj u kontekstu našega pijanizma i glasovirske poduke povezuje se s ličnošću Jana Křtitela Vaňhala,⁷ koji je tijekom 1770-ih godina boravio na imanjima grofa Ladislava Erdödyja u Varaždinu i Novom Marofu (Katalinić 2014). Vaňhal se tijekom svojih sporadičnih boravaka kod obitelji Erdödy posvetio skladateljskoj djelatnosti, a bio je i kapelnik dvorske kapele. Njegov utjecaj na razvoj pijanizma vidljiv je u doticaju s obitelji Pleyel, iz koje je potekao prvi zagrebački učitelj glasoviranja Johann Pleyel. Taj se doticaj očituje u tome što su se za potrebe muziciranja plemstva izrađivale zbirke instruktivnih skladbi, od kojih je sačuvana rukopisna knjiga iz 1779. pod nazivom (u prijevodu) *Glazbena knjižica za sviranje visokorođene grofice Julijane Erdödy rođene grofice Drašković*. Ta je zbirka nastala u Varaždinu, vjerojatno u vrijeme Vaňhalova boravka, a sadrži skladbe Josepha Haydna, Ignaza Pleyela i već spomenutog Jana Křtitela Vaňhala (Šaban 1982: 101). Pretpostavlja se da ju je sastavio Ignaz Pleyel, koji je u navedenu razdoblju, kao i njegov brat Johann, bio članom dvorske kapele Erdödyevih, a znamo da je povremeno boravio i u Beču, gdje je učio kompoziciju kod Haydna, a glasovir kod Vaňhala (Seifert 1995: 194). Skladbe sadržane u zbirci za groficu Julijanu Erdödy Drašković dokaz su povezanosti s ondašnjim recentnim stremljenjima bečkoga skladateljskog kruga, a vrijeme koje koincidira s Vaňhalovim boravkom na

⁴ Potrebno je istaknuti da je u zagrebačkoj sredini među prvim profesionalnim glazbenicima češkoga podrijetla zabilježen Franjo Mesmer, koji je 1780-ih godina bio orguljaš zagrebačke prvostolnice. U njegovoj je ostavštini, uz fortepiano, bilo i 12 Vaňhalovih sonata. Usp. Katalinić 2014: 223.

⁵ Poduka sviranja klavikorda bila je sastavni dio školskoga kurikula djevojačke škole sestara sv. Klare, o čemu svjedoči i popis samostanskog inventara iz 1782. U njemu je pronađeno niz muzikalija te šest klavikorda. Usp. Klaić 1994: 63.

⁶ Ukidanjem crkvenih redova 1773. i aktom *Ratio educationis totiusque rei literariae per regnum Hungariae et provincias eidem adnexas* iz 1777., koji je donijela carica Marija Terezija, započinje prva cjelovita obrazovna reforma pod patronatom države, koja rezultira stvaranjem temelja suvremenoga obrazovnog sustava. Usp. Cuvaj 1910: 444.

⁷ Jan Křtitel Vaňhal (1739.–1813.) bio je češki skladatelj, koji se školovao kod Karla Dittersa von Dittersdorfa u Beču, a veći dio svoje profesionalne djelatnosti ostvario je na bečkoj glazbenoj sceni. Za hrvatske krajeve veže ga poznanstvo s grofom Ladislavom Erdödyjem, koji ga je između 1772. i 1780. nekoliko puta ugostio na svojim ugarskim i hrvatskim imanjima. Prilikom boravka kod grofa Erdödyja u Varaždinu i Novom Marofu Vaňhal je skladao simfonije i sakralne skladbe, a povremeno je vodio i dvorsku kapelu, vjerojatno surađujući tada s braćom Pleyel, koji su u navedenu razdoblju bili članovi Erdödyjeve kapele. Usp. Katalinić 2014: 225, Ruža 2014: 149, Seifert 1995: 194.

Erdödyjevim imanjima i sa suradnjom s braćom Pleyel značajno je zahvaljujući tomu što će Johann Pleyel 1788. biti prvi stalno angažirani nastavnik *glazbene učionice* u Zagrebu koji je, između ostaloga, držao poduku glasovira (Mičija Palić 2019: 55).

Prva institucionalizirana poduka glazbe i glasoviranja u Zagrebu

Prva institucionalizirana poduka glazbe u Zagrebu veže se uz osnivanje škole za obrazovanje učitelja 1776. godine, u čijem sastavu od 13. svibnja 1788. djeluje *glazbena učionica*, prvotno namijenjena obrazovanju učitelja, a poslije i potrebama građanstva. Preinakom glavnog cilja djelovanja *glazbene učionice* mijenja se i njezin nastavni plan i program, pa se uz poduku orgulja uvodi i poduka pjevanja i glasoviranja. Prve godine djelovanja *glazbene učionice* obilježene su financijskim i kadrovskim teškoćama, a trogodišnji program glazbene poduke pohađalo je tek desetak polaznika. Prvi stalno angažirani nastavnik Johann Pleyel na zagrebačkoj je školi djelovao od 1788. do 1806. godine, a među stalnim učiteljima *glazbene učionice* bila su i dva češka glazbenika: Josef Horáček, koji je od 1802. do 1828. nastavnik *glazbene učionice*, te Juraj Sojka⁸, koji od 1841. do 1860. također djeluje na *glazbenoj učionici* (Mičija Palić 2019: 224). Sojka je u povijesti hrvatske glazbe zapamćen kao jedan od prvih nastavnika skladatelja Vatroslava Lisinskog (Županović 1969: 33), koji je poslije kao praški đak pohađao privatnu poduku kontrapunkta kod Karela Františka Pitscha te kompoziciju i instrumentaciju kod ravnatelja Konzervatorija Jana Bedřicha Kittla (Županović 1969: 65, Lipovac, Vondraček 2018: 91). Pijanist i orguljaš Juraj Sojka ostvario je jedan od prvih u nas zabilježenih doprinosa didaktičkoj klavirskoj literaturi sastavivši glasovirski priručnik za svoje učenike, pa ga Jakša Zlatar izdvaja u svome povijesnom pregledu klavirskih početnica navodeći:

„Najraniji podatak o nekoj domaćoj školi odnosi se na priručnik Juraja Sojke iz 1849., nastavnika glazbenog odgoja i orgulja na preparandiji, koji ga je ‘priudeso’ za potrebe svojih učenika prema *Teorijsko-elementarnoj klavirskoj školi* Czernyja i Müllera (djelo nije bilo tiskano)“ (Zlatar 2015: 56).⁹

⁸ Za Juraja Sojku (1803.–1878.) i Josefa Horáčka u literaturi ni u dostupnim izvorima nema detaljnih biografskih podataka. Usp. Šaban 1984: 391.

⁹ Ladislav Šaban navodi da nema saznanja je li Sojkin priručnik bio u rukopisu ili umnožen litografijom, ali pretpostavlja da je kod prve glasovirske poduke Vatroslav Lisinski učio prema Sojkinu priručniku. S obzirom na to da Sojkin priručnik nije sačuvan, Šaban smatra da se radi o svojevrsnoj kompilaciji, a ne o originalnom djelu. Usp. Šaban 1968: 149, Šaban 1984: 391.

Takva praksa nije bila neuobičajena s obzirom na to da su ondašnji nastavnici kreirali individualizirani program glasovirske poduke, ali značajna je činjenica da Sojkin priručnik predstavlja jedan od prvih primjera glasovirske didaktičke literature korištene u okviru institucionalizirane glazbene poduke u Zagrebu.

Iako poduka glazbe i glasoviranja u okviru *glazbene učionice* zagrebačke škole za obrazovanje učitelja predstavlja prvi javni institucionalizirani oblik glazbenoga obrazovanja, okosnica razvoja glazbenoga obrazovanja i cjelokupne glazbene djelatnosti u Zagrebu bilo je djelovanje Hrvatskoga glazbenog zavoda (HGZ).¹⁰ Kao najdugovječnija kulturna institucija u nas, čiju djelatnost pratimo od 1827. do danas, Hrvatski glazbeni zavod nositelj je i neprekinute tradicije glazbenoga obrazovanja u Zagrebu, jer je zavodska glazbena škola, osnovana 16. veljače 1829. godine, u 20. st. prerasla u konzervatorij, a 1921. u Muzičku akademiju u Zagrebu, koja je sukcesivni nositelj gotovo dvjestogodišnje tradicije organizirane glazbene poduke.

Klavirna učiona Hrvatskoga glazbenog zavoda

U okviru glazbene škole Hrvatskoga glazbenog zavoda od njezina osnutka mogla se pohađati nastava gudačkih instrumenta i pjevanja, poslije i puhačkih instrumenata, dok je nastava glasovira organizirana tek osnivanjem *klavirne učione* 1872. i postavljanjem Franje Ksavera Kuhača za prvoga stalnog učitelja glasovira. No tijekom 19. st. postoji intencija za organiziranjem kontinuirane glasovirske poduke u školi Hrvatskoga glazbenog zavoda, a za neke od prvih inicijativa zaslužni su pojedinci češkoga podrijetla.

Poduka glasovira u Zagrebu tijekom 19. st. uglavnom je bila privatnoga tipa i pratimo je putem oglasa u periodici, a inicijativa za osnivanjem *klavirne učione* pojavljuje se 1850-ih godina. Prva od njih datira u 1857., kada amaterski glazbenik Adolf Felbinger (sin Bartola Felbingera, graditelja češkoga podrijetla), kao član Ravnateljstva HGZ-a, predlaže osnivanje *klavirne učione*, koja će rezultirati izdavanjem privremene dopusnice učitelju i orguljašu Vinku Winařu da u zavodskim prostorijama vodi privatnu učionicu glasovira. Winař vodi učionicu od 30. studenoga 1858. do lipnja 1860. (Bla-

¹⁰ Hrvatski glazbeni zavod (HGZ) od svojega je osnutka 1827. godine nekoliko puta mijenjao ime, pa se u literaturi može naći kao: Agramer Musikverein (1827.), Skladoglasja društvo zagrebačko (1847.), Društvo prijateljah glasbe (1852.), Narodni zemaljski glasbeni zavod (1861.), Hrvatski zemaljski glasbeni zavod (1895.), Hrvatski konzervatorij ili Konzervatorij Hrvatskog zemaljskog glazbenog zavoda (1916.) – naziv za glazbenu školu, Hrvatska zemaljska glazbena škola (1920.), Hrvatski glazbeni zavod (od 1925. do danas). U ovom će se radu koristiti njegov suvremeni naziv. Usp. Mićija Palić 2019: 56.

žeković 2002: 242) i poslije osniva privatnu školu, koju od 1861. preuzima još jedan glazbenik češkoga podrijetla – Slavoljub Lžičar.¹¹ Odlaskom Winařa *klavirna učiona* prestala je s radom, ali Adolf Felbinger ne odustaje od svojega nauma, pa 1865., zbog nedostatka financijskih sredstava, *klavirnu učionu* vodi osobno jednu školsku godinu (Blažeković 2002: 196). Situacija na glazbenoj školi Hrvatskoga glazbenog zavoda uvelike će se promijeniti 1870. dolaskom Ivana Zajca, jednog od najznačajnijih glazbenika češkoga podrijetla u povijesti hrvatske glazbe, koji je ostvario zamjetan utjecaj na razvoj zagrebačkoga pijanizma kao nastavnik glasovira te pijanist i korepetitor. Tako upravo u doba Zajčeve djelatnosti na čelu glazbene škole Hrvatskoga glazbenog zavoda pratimo institucionaliziranu glazbenu poduku glasovira za amatere i profesionalne glazbenike.

Djelatnost klavirne učione Hrvatskoga glazbenog zavoda u kontekstu češko-hrvatskih glazbenih veza

U okviru *klavirne učione* zamjećujemo češki utjecaj u kontekstu dviju kategorija: prateći djelatnost glazbenika češkoga podrijetla te glazbenika ostalih etniciteta koji su bili studenti najčešće Praškoga konzervatorija i stoga nose tradiciju češkoga pijanizma.¹² Jedan je od njih i praški student Vatroslav Kolander,¹³ koji je glasovir učio u klasi poznatoga češkog pijanista Teodora Prokscha, a od 1876. do 1881. bio je nastavnik *klavirne učione*. Naredne godine na *klavirnu učionu* dolazi i Vatroslav Lichtenegger,¹⁴

¹¹ Slavoljub Lžičar (Eduard František Lžičar) (1832.–1901.) bio je glazbeni pedagog češkoga podrijetla, koji se školovao u Pragu i Beču, a prema istraživanju Zdravka Blažekovića u školskoj godini 1861./1862. vodio je privatnu školu glasovira u Zagrebu, koju je preuzeo od Winařa. Bio je jedan od utemeljitelja i prvi dirigent pjevačkoga društva „Kolo“, zatim je djelovao kao zborovođa, skladatelj i učitelj u Pančevu, Mitrovici, Subotici, a od 1877. do 1894. bio je nastavnik Učiteljske škole u Petrinji. Kao i Juraj Sojka, Lžičar je ostavio priručnik pod nazivom *Uputa u glavna pravila glazbe uopće a glasovira napose* iz 1864. godine. Usp. *** 1984. *Lžičar, Slavoljub*. U: Kovačević, Krešimir (ur.). *Leksikon jugoslavenske muzike*, sv. 1: 532. Blažeković 2002: 243.

¹² Potrebno je istaknuti da u razmatranom razdoblju nastavnici češkoga podrijetla te češki diplomci glasovira čine jednu četvrtinu u odnosu na cjelokupan broj nastavnog osoblja *klavirne učione* Hrvatskoga glazbenog zavoda. Usp. Mičija Palić 2019: 225–227.

¹³ Vatroslav Kolander (1848.–1912.) bio je orguljaš, pijanist i skladatelj, a glasovir je učio na konzervatorijima u Pragu i Beču, a u Zagrebu je djelovao kao orguljaš prvostolnice i učitelj glasovira na *klavirnoj učioni* Hrvatskoga glazbenog zavoda. U jesen 1881. otvorio je privatnu glasovirsku školu, koju je vodio gotovo trideset godina. Usp. Filić 1972: 413–417, Konfic 2022: 414–424.

¹⁴ Vatroslav Lichtenegger (1809.–1885.) bio je vokalni pedagog i pijanist, koji je od 1851. djelovao kao nastavnik pjevanja i glasovira na glazbenoj školi Hrvatskoga glazbenog

također student Praškoga konzervatorija,¹⁵ među čijim će se učenicima naći i Julius Epstein,¹⁶ glasovirski pedagog, rodom Zagrepčanin, koji je svoj radni vijek proveo na Bečkom konzervatoriju i u čijoj su se klasi školovali mnogi naši pijanisti, pa Branko Polić ističe da su „stupovi zagrebačkog pijanizma isklesani po epštajnovskim uzorima“ (Polić 1998: 243). Kad se iščitava pijanistička djelatnost iz rakursa češko-hrvatskih glazbenih veza, uočava se da je upravo zahvaljujući Lichteneggeru i Epsteinu ostvaren prvi snažniji utjecaj Češke pijanističke škole na razvoj zagrebačkoga pijanizma.

Nastavnici *klavirne* učione bili su i Milan Fabković¹⁷ (koji je češkog podrijetla po majčinoj strani), Dragutin Marek, Franjo Potuček, František Jilek (koji je predavao i violinu), Cvjeta Janda i Ćiril Junek (Mičija Palić 2019: 225–226). Kao nastavnica *klavirne učione* djeluje i Slava pl. Krainčić, supruga znamenitoga češkog violinista Václava Humla, utemeljitelja Zagrebačke violinističke škole (Bezić 2002). Od 1920. na *klavirnoj učioni*, a poslije i na Muzičkoj akademiji u Zagrebu, djeluje i jedna od naših najznačajnijih pijanistica i glasovirskih pedagoginja u prvim dekadama 20. stoljeća – Antonija Geiger-Eichhorn.

Antonija Geiger-Eichhorn¹⁸ višestruko je značajna u kontekstu češko-hrvatskih veza, ponajprije kao nositeljica češke pijanističke tradicije. Svoju

---

zavoda. Iz njegove klase izašle su poznate operne pjevačice Matilda Mallinger, Irma Trpulec, Ema Vizjak i Ilma Murska, a u povijesti pijanizma spominje se kao prvi nastavnik pijanista i pedagoga Juliusa Epsteina. Usp. Bezić 2013.

¹⁵ Usp. *** 2021. *Lichtenegger, Vatroslav*. U: *Hrvatska enciklopedija*, mrežno izdanje. <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=36384>. Pristup: 10. 8. 2022.

¹⁶ Julius Epstein (1832.–1926.) bio je jedan od najznačajnijih glasovirskih pedagoga i pijanista predstavnika Bečke pijanističke škole. Glasovir je učio privatno kod Vatroslava Lichteneggera, a od 1850. školovanje je nastavio na Konzervatoriju u Beču, na kojemu je poslije predavao glasovir od 1867. do 1901. Među njegove studente ubrajaju se glazbenici Vatroslav Kolander, Ernest Krauth, Sidonija Geiger i Blagoje Bersa, a svakako je potrebno izdvojiti i Gustava Mahlera. Usp. Jurkić Sviben 2016: 244.

¹⁷ Milan Fabković (1856.–1918.) bio je pijanist i glasovirski pedagog koji svoje češko podrijetlo nosi po majčinoj obitelji. Njegova majka Marija Fabković, rođena Frechova, ubraja se među najznačajnije ličnosti u razvoju hrvatskoga školstva, a bila je pedagoginja i novinarka te jedna od osnivačica Hrvatskoga pedagoško-književnog zbora. Njezin je sin Milan od 1882. do 1887. bio nastavnik *klavirne učione* Hrvatskoga glazbenog zavoda, a nakon toga vodio je privatnu glazbenu školu. Među njegove učenike ubraja se skladatelj Antun pl. Vancaš. Usp. Ajanović Malinar 1998, Pleše 1998.

¹⁸ Antonija Geiger-Eichhorn (1893.–1971.) bila je jedna od najznačajnijih hrvatskih pijanistica, koja je svoju djelatnost započela u prvim dekadama 20. st. Još kao dijete nastupala je s ocem violončelistom, poput svojevrsnog čuda od djeteta. Učila je glasovir u okviru *klavirne učione* HGZ-a, potom u Pragu kod Adolfa Mikeša, a zatim u Beču kod Huga Reinholda i Leopolda Godowskog. Impresivnu 58-godišnju koncertnu karijeru ostvarila je nastupajući diljem Europe, a od 1920. nastanila se u Zagrebu i započela

prvu glasovirsku poduku Antonija Geiger dobila je u okviru *klavirne učione* Hrvatskoga glazbenog zavoda ponajprije u klasi nastavnice Cvjete Janda te poslije kod Anke Barbot Krežma, a od 1905. do 1907. školuje se u Pragu na privatnoj školi poznatoga češkoga glasovirskog pedagoga Adolfa Mikeša.¹⁹ Školovanje u Pragu zapečatit će 1907. vrlo uspješnim nastupom uz Češku filharmoniju. Antonija Geiger-Eichhorn utjecaj Češke pijanističke škole donijet će poslije i u Zagreb te svojom pedagoškom i impresivnom pijanističkom djelatnošću ostvariti značajan utjecaj na razvoj pijanizma u nas.

Zagrebačka pijanistička škola u kontekstu češko-hrvatskih glazbenih veza

U 20. st. dolazi do razvoja Zagrebačke pijanističke škole, koja je nastala nešto kasnije nego ostale europske pijanističke škole,²⁰ a svoje postojanje zahvaljuje pedagoškoj djelatnosti rodonačelnika Svetislava Stančića, koji je kao profesor glasovira na Muzičkoj akademiji u Zagrebu djelovao od 1922. do 1965. Kroz njegovu klasu prošlo je gotovo 100 studenata, od kojih je 40 postalo koncertnim pijanistima (Mičija Palić 2019: 122–130). U 20. st. uz djelatnost pijanista Zagrebačke pijanističke škole pratimo i rad pijanista i glasovirskoga pedagoga praškoga studenta Ćirila Ličara, koji je radio na Muzičkoj akademiji u Zagrebu od 1921. do 1925. godine ponajprije kao nastavnik srednje škole, a 1923. imenovan je prvim pročelnikom Odjela za klavir, orgulje i harfu (Mičija Palić 2019: 121). Ličar je bio jedan od prvih nastavnika glasovira naše poznate pijanistice Melite Lorković. Među predstavnike Zagrebačke pijanističke škole ubrajamo i Eleonoru Čalogović (1916.–1992.), kćer Václava Humla, koja je diplomirala 1939. u klasi Svetislava Stančića, a od 1942. do 1983. posvetila se pedagoškoj djelatnosti kao nastavnica glasovira na zagrebačkim glazbenim školama (Mičija Palić 2019: 169). Najznačajniji naš pijanist i profesor glasovira među onima češkoga

---

pedagošku djelatnost kao jedna od prvih redovitih profesorica glasovira Muzičke akademije. Među njezinim studentima ističu se Ivana Lang, Natko Devčić, Andrija Präger, Elly Bašić, Ćedomil Dugan, Boris Papandopulo i dr. Usp. Mičija Palić 2019: 105–113.

¹⁹ Adolf Mikeš (1864.–1929.) bio je češki glasovirski pedagog, jedan od značajnih predstavnika Češke pijanističke škole, koji je djelovao na Praškom konzervatoriju od 1891. do 1898. te nakon 1918. godine, a vodio je i vlastitu privatnu školu glasovira u Plzeňu od 1898. te od 1903. u Pragu. Usp. Černý 2001, Mičija Palić 2019: 107.

²⁰ U 19. st. formiraju se europske nacionalne pijanističke škole kao grupe umjetnika koje nose zajedničke estetsko-stilske odlike, a povezuje ih pripadnost istovjetnoj pijanističkoj tradiciji. Značajan pregled pijanističkih škola dao je Wojciech Wisniewski, koji među europskim pijanističkim školama razlikuje najdominantnije: rusku, njemačku i francusku. Usp. Wisniewski 2016: 2–3. Mičija Palić 2019: 31–39.

podrijetla bio je ujedno i jedan od najznačajnijih predstavnika Zagrebačke pijanističke škole – Stjepan Radić, koji je studirao kod Ive Mačeka, Petra Dumičića i Svetislava Stančića, usavršavao se u Rimu kod Carla Zecchija, a na Muzičkoj akademiji u Zagrebu predavao glasovir od 1961. do 1995. te ostvario značajnu koncertnu i pedagošku karijeru. Pamtim ga i po njegovoj političkoj djelatnosti (bio je član, a poslije i počasni predsjednik Hrvatske seljačke stranke – saborski zastupnik i potpredsjednik Sabora). O Stjepanu Radiću svakako bi se moglo istaknuti još mnoštvo zanimljivosti, a značajna je i činjenica o njegovim obiteljskim vezama s najznačajnijim češkim skladateljima romantizma – Antonínom Dvořákom i Bedřichom Smetanom. Naime Radićeva baka Mařenka Dvořáková bila je daljnja rođakinja Antonína Dvořáka, a njezina je nećakinja bila udana za Smetanina unuka (Lipovac, Radić 2020: 45).

Zaključak

U ovome dijakronijskom pregledu češko-hrvatskih pijanističkih doticaja razvidan je dojam snažnoga utjecaja češke glazbene kulture i njezinih predstavnika na razvoj pijanizma u Zagrebu. Pregledom djelatnosti pojedinih pijanista i glasovirskih pedagoga češkoga podrijetla, kao i onih koji su najčešće završili svoj studij glasovira na Praškom konzervatoriju, može se zamijetiti njihov značaj u samim začecima pijanističke djelatnosti u Zagrebu s obzirom na to da su pojedini od njih djelovali ponajprije u okviru *glazbene učionice* zagrebačke škole za obrazovanje učitelja, potom su inicirali prve pokušaje osnivanja *klavirne učione* Hrvatskoga glazbenog zavoda, a zatim sačinjavali i jednu četvrtinu ukupnoga nastavnog osoblja tijekom gotovo pedeset godina djelovanja *klavirne učione*, koja je poslije prerasla u Odjel za klavir, orgulje i harfu Muzičke akademije u Zagrebu. Osim značajnoga utjecaja na institucionalizaciju glasovirske naobrazbe u Zagrebu glazbenici češkoga podrijetla i nositelji češke glasovirske tradicije tijekom 20. st. svojom su pijanističkom i pedagoškom djelatnošću utjecali i na razvoj Zagrebačke pijanističke škole. Uzme li se u obzir i činjenica da je *klavirna učiona* Hrvatskoga glazbenog zavoda utjecala na razvoj hrvatskoga pijanizma u cijelosti te ako se prisjetimo da Zagrebačka pijanistička škola zapravo nosi odlike jedine nacionalne hrvatske pijanističke tradicije, možemo zaključiti da u samim začecima našega suvremenog pijanizma, uz najzastupljeniji utjecaj Bečke pijanističke škole, ravnopravno stoji utjecaj češke pijanističke tradicije.

Literatura

- Ajanović Malinar, I. 1998. *Fabković, Milan*. U: *Hrvatski biografski leksikon*, <http://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=5797>. Pristup 26. listopada 2021.
- Bezić, N. 2002. *Huml, Václav*. U: *Hrvatski biografski leksikon*, <https://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=91>. Pristup 26. listopada 2021.
- Bezić, N. 2013. *Lichtenegger, Vatroslav*. U: *Hrvatski biografski leksikon*, <http://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=11779>. Pristup 24. listopada 2021.
- Blažeković, Z. 2002. *Glazba osjenjena politikom*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Cuvaj, A. 1910. *Građa za povijest školstva Kraljevina Hrvatske i Slavonije od najstarijih vremena do danas*, sv. I. Zagreb: Kraljevska zemaljska tiskara. Str. 444–465.
- Černý, M. K. 2001. *Mikeš, Adolf*. U: *Grove Music Online*, <https://doi.org/10.1093/gmo/9781561592630.article.18645>. Pristup 25. listopada 2021.
- Filić, K. 1972. *Glazbeni život Varaždina*. Varaždin: Muzička škola Varaždin.
- Franković, D. 1992. *Sédiljke ou besěde (soirées du cercles) à Zagreb en 1844. Caractères socio-historiques et musicaux*. „International Review of the Aesthetics and Sociology of Music“, 23, 2. Str. 171–176.
- Jurkić Sviben, T. 2016. *Glazbenici židovskoga podrijetla u sjevernoj Hrvatskoj od 1815. do 1941. godine*. Doktorska disertacija, rukopis u knjižnici Fakulteta hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu.
- Katalinić, V. 1998. *Epstein, Julius*. U: *Hrvatski biografski leksikon*, <http://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=5699>. Pristup 24. listopada 2021.
- Katalinić, V. 2014. *Glazbene migracije i kulturni transfer: Vaňhal i neki suvremenici*. „Radovi Zavoda za znanstveni rad HAZU Varaždin“, 25. Str. 219–228.
- Klaić, V. 1994. *Opatice Sv. Klare ili klarise u Zagrebu (1646.–1782.)*. U: Laszłowski, E. (ur.). *Stari i novi Zagreb*. Zagreb: Školska knjiga. Str. 62–65. [Reprint izdanja: Braća Hrvatskog Zmaja, Zagreb: 1925].
- Konfic, L. 2022. *Vatroslav Kolander (Varaždin, 1848. – Zagreb, 1912.) kako glasovirski pedagog, s posebnim osvrtom na napise o njegovoj 'učioni' na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće*. U: Doliner, G.; Tuksar, S.; Beban, H. i Čunko, T. (ur.). *Glazba i iskustvo povijesti. Svečani zbornik za Sanju Majer-Bobetko*. Zagreb: Hrvatsko muzikološko društvo. Str. 413–460.
- Lipovac, M.; Radić, J. 2020. *Dobro ugođena politika: sjećanja Stjepana Radića mlađeg*. Zagreb: Sandorf.
- Lipovac, M.; Vondraček, F. 2018. *Češki Hrvati – Hrvatski tragovi u Češkoj*. Zagreb: Češka beseda Zagrebačke županije, Hrvatsko-češko društvo.
- Majer-Bobetko, S. 2005. *Djelovanje stranih (osobito čeških) glazbenika u drugoj polovici 19. stoljeća u našim krajevima*. „Rad Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti. Muzikologija“, 455, 7. Str. 195–201.

- Mičija Palić, M. 2019. *Pijanistice zagrebačke sredine s kraja 19. i prve polovine 20. stoljeća u svjetlu suvremenoga pijanizma i glasovirske pedagogije*. Doktorska disertacija, rukopis u knjižnici Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.
- Pleše, B. 1998. *Fabković, Marija*. U: *Hrvatski biografski leksikon*, <https://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=5796>. Pristup 26. listopada 2021.
- Polić, B. 1998. *Židovi u muzičkoj kulturi Hrvatske*. U: Kraus, O. (ur.). *Dva stoljeća povijesti i kulture Židova u Zagrebu i Hrvatskoj*. Zagreb: Židovska općina. Str. 239–248.
- Ruža, D. 2014. *Istraživanje o Vaňhalu u Hrvatskoj – poticaji, smjerovi i otvorena pitanja*. „Radovi Zavoda za znanstveni rad HAZU Varaždin“, 25. Str. 143–157.
- Seifert, H. 1995. *Musik und Musiker der Grafen Erdödy in Kroatien im 18. Jahrhundert*. „Studien zur Musikwissenschaft“, 44. Str. 191–208.
- Šaban, L. 1982. *Notna rukopisna knjiga Julijane Erdödy – Drašković iz 1779. godine*. „Arti musices“, 13, 2. Str. 101–147.
- Šaban, L. 1968. *Poduka klavira u Varaždinu 1792. godine*. „Muzika – škola – društvo“, 13, 4. Str. 149–153.
- Šaban, L. 1984. *Didaktički radovi Franje Ksavera Kuhača*. U: Bezić, J. (ur.). *Zbornik radova sa znanstvenog skupa održanog u povodu 150. obljetnice rođenja Franje Ksavera Kuhača (1834 – 1911), Zagreb 20.–21. studenoga 1984*. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti. Str. 387–404.
- Weiss, J. 2009. *The Contribution of Czech musicians to Nineteenth- and Early Twentieth-Century Music Life in Slovenia*. „Musicologica Austriaca“, 28. Str. 75–88.
- Zlatar, J. 2015. *Odabrana poglavlja iz metodike nastave klavira*. Zagreb: vlastita naklada, Muzička akademija u Zagrebu.
- Županović, L. 1969. *Vatroslav Lisinski (1819.–1854.): Život – djelo – značenje*. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
- Wisniewski, W. 2016. *Defining National Piano Schools: Perceptions and Challenges*. Sydney: WWBooks.
- *** 2021. *Lichtenegger, Vatroslav*. U: *Hrvatska enciklopedija*, mrežno izdanje, <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=36384>. Pristup: 10. 8. 2022.
- *** 1984. *Lžičar, Slavoljub*. U: Kovačević, Krešimir (ur.). *Leksikon jugoslavenske muzike*, sv. 1. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža. Str. 532.

Czech-Croatian relations in the context of the development of pianism and the institutionalization of music education in Zagreb during the 19th and early 20th century

In this paper the development of pianism and music education in Zagreb during the 19th and early 20th century is analysed from the perspective of Czech-Croatian music migrations, which significantly influenced the entire music scene in Zagreb. Taking into account that the leading music institution in the mentioned period was the Croatian Music Institute, this paper analyses the impact of individual musicians: composers, pianists and piano pedagogues as dominant cultural mediators, who were active in this institution, especially in its piano classroom. The focus of the analysis of Czech-Croatian musical exchanges is placed on the influence of the musicians of Czech origin who worked in Zagreb, as well as on the Croatian musicians who studied mostly at the Prague Conservatory, and finally on the Czech impact on composing and piano performance. The paper discusses the importance of the Czech-Croatian music interactions in the development of pianism in Zagreb, especially in the last decades of the 19th and in the early 20th century. Also, as before the establishment of the Academy of Music in Zagreb in 1921, Zagreb musicians were mostly educated at the conservatories in Vienna and Prague (later in Budapest, Berlin and Paris), the visible mark of the Czech Piano School is evident in the formative stages of the Zagreb Piano School. Comparing the influence of various European piano schools and their representatives – pianists and pedagogues – on the development of pianism in Zagreb in the context of performing and pedagogical activities, we will confirm the significance of the Czech contribution as an important indicator of the continuity of Czech-Croatian cultural exchanges.

Keywords: *Czech-Croatian music migrations, Czech Piano School, Zagreb Piano School, Croatian Music Institute, music education*